

Samenvatting

De MRA in roerige tijden

De wereld gaat door roerige tijden. Niet eerder sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog vonden wereldwijd zoveel gewapende conflicten gelijktijdig plaats. Verschillende van deze conflicten, waaronder de oorlog in Oekraïne en de instabiliteit in het Midden-Oosten, hebben directe impact op Europa vanwege de geografische nabijheid en effecten op onder andere de energieprijzen. De gevolgen daarvan zijn direct merkbaar in onzekerheid onder burgers en bedrijven over onder andere prijs- en renteontwikkelingen. Met name het conflict in het Midden-Oosten raakt de wereld in het hart door grote afhankelijkheden van grondstoffen die we uit die regio betrekken. Dichter bij huis zijn de uitdagingen ook groot. Het land snakt naar een oplossing voor het stikstofprobleem. Enerzijds vanwege het voor lange termijn noodzakelijke natuurherstel, maar ook omdat het op korte termijn forse druk zet op de ambities om bijvoorbeeld meer woningen te bouwen. Maar denk ook aan de benodigde infrastructuur voor de digitale transitie, de energietransitie, en de noodzaak om onze defensie weer op orde te krijgen.

Tegen deze achtergrond is de Metropoolregio Amsterdam (MRA) nog steeds een belangrijke bron van verdienvermogen voor de Nederlandse economie. Maar we constateren ook dat in zowel 2024 als 2025 de economische groei in de MRA ongeveer gelijk was aan die van Nederland. Dat maakt duidelijk dat de relatief hoge groei van de MRA ten opzichte van Nederland (en Europa) die zo kenmerkend was voor de afgelopen decennia geen vanzelfsprekendheid (meer) is. Deze afvlakkende groei heeft verschillende mogelijke verklaringen. Ook in het recente verleden zagen we telkens weer dat in tijden van internationale spanningen de ontwikkeling in de MRA tijdelijk achterbleef. Het is een gevolg van de sterke internationale verwevenheid van de MRA die in goede tijden een bron van kracht, maar in slechte tijden een bron van extra tegenwind vormt. Een tweede verklaring is dat een deel van de economische groei van de afgelopen decennia voortkwam uit de opkomst van ICT als nieuwe, breed toepasbare technologie. De regio heeft hier in sterke mate van geprofiteerd. Tegelijkertijd geldt dat de voordelen van

dergelijke technologische ontwikkelingen niet onbeperkt zichtbaar blijven; op termijn treedt de wet van de remmende voorsprong in werking. En ten derde loopt de MRA aan tegen grenzen aan de groei die primair samenhangen met schaarste aan arbeid, energie en fysieke en milieuruimte.

De komende tijd zal een aantal ingrijpende keuzes gemaakt moeten worden. Door de geschiedenis heen is economische vooruitgang altijd een proces van creatieve destructie geweest. Juist op het hoogtepunt van een technologische golf is de neiging om voort te borduren op successen uit het recente verleden groot. Maar de nu nog onbekende succesverhalen van de toekomst die de broodnodige transities vorm kunnen geven hebben behoefte aan ruimte. Zowel de fysieke als milieuruimte is in de regio beperkt, en zal de komende decennia naar verwachting ook schaars blijven. In deze Economische Verkenningen maken we een diagnose van de huidige stand van de economie die een basis vormt voor het maken van (noodzakelijke) keuzes voor de toekomst.

Brede welvaart in de MRA

De MRA is een belangrijke bron van verdienvermogen voor de Nederlandse economie. Per saldo verdienen niet alleen de inwoners van de MRA hun inkomen in de regio, maar ook velen van buiten de MRA vinden werk in de MRA. De regio is bij uitstek een aantrekkelijke plek gebleken voor hbo/wo-opgeleiden uit binnen- en buitenland. Hiermee heeft de regio een uitstekende uitgangspositie als hoogwaardige kennisintensieve economie. Deze kracht van de regio kent ook zijn keerzijden. De kwaliteit van de leefomgeving steekt op verschillende dimensies ongunstig af ten opzichte van zowel Nederland als Europa. Dit geldt met name voor de luchtkwaliteit (hoewel deze de afgelopen jaren wel verbeterd is), maar we zien dat de regio ook kwetsbaar is voor klimaatgerelateerde risico's zoals bodemdaling, extreme warmte, watertekorten (in zowel hoeveelheid als kwaliteit) en overstromingen door extreme regenval. Ook geluidsoverlast en verstoring door licht zijn factoren die de aantrekkelijkheid van de regio als woonlocatie negatief beïnvloeden. Op sociaal terrein zien we een redelijk gemiddeld beeld. Relatief gunstig is de bereikbaarheid van sociale voorzieningen. Daarentegen voelen inwoners zich gemiddeld genomen relatief onveilig. Vertrouwen in instituties en anderen is gemiddeld in vergelijking met Nederland, maar steekt zeer gunstig af in vergelijking met andere landen in Europa. Het algehele consumentenvertrouwen kent sinds het midden van de jaren tachtig van de vorige eeuw een duidelijk dalende trend.

De borging van de brede welvaart voor de toekomst is bij uitstek een bron van zorg. Er staat een grote druk op ruimte en kwaliteit van natuur en hoewel het opleidingsniveau in de regio hoog is, is er een steeds grotere zorg over de kwaliteit van het onderwijs in ons land. Ook de relatief hoge (problematische) schulden beperken de weerbaarheid van huishoudens. De relatief hoge hypotheeklen die voor velen nodig zijn om aan een woning te komen in de regio en het relatief grote percentage huishoudens onder de armoedegrens in met name Amsterdam maken de regio kwetsbaar voor negatieve economische schokken. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de huidige hoge energieprijzen die na een jarenlange afname sinds 2022 weer leiden tot oplopende energie-armoede.

Economie, bevolking en arbeidsmarkt

De economische groei in de MRA was in 2024 en 2025 met, respectievelijk, 1,1 en 1,8 procent in vergelijking met de jaren daarvoor relatief laag en ongeveer gelijk aan de groei van de Nederlandse economie. De groeiverwachtingen voor 2026 en 2027 zijn eveneens bescheiden en zijn recent naar aanleiding van het conflict rondom de straat van Hormuz negatief bijgesteld. Op basis van de structuur van de economie van de MRA en haar agglomeratiekracht voorzien we een potentiële groei van 2,1 en 2,0 procent voor 2026 en 2027 (ten opzichte van een door het CPB verwachte groei van 1,4 en 1,1 procent voor Nederland). Maar op basis van de recente groei zien we dit wel als een bovengrens, zowel vanwege de eerder gesignaleerde beperkte ruimte en krappe arbeidsmarkt als ook vanwege de aanhoudende internationale spanningen. De arbeidsmarkt zal naar verwachting iets afkoelen maar structureel krap blijven.

Op nationaal niveau wordt door het kabinet gewerkt aan de aanpak van een aantal structurele problemen zoals stikstof en de vertragende arbeidsproductiviteitsgroei. Daarvoor zijn forse investeringen en een daadkrachtige en consistente aanpak nodig. De minderheidsconstellatie van het kabinet zal dat niet eenvoudig maken, maar tegelijkertijd zal het besef bij steeds meer partijen door dringen dat het nemen van verantwoordelijkheid voor pijnlijke maar broodnodige hervormingen essentieel is om de huidige brede welvaart ook voor toekomstige generaties binnen bereik te houden. De grote transities waar ons land voor staat vragen om fundamentele keuzes die ruimte creëren voor toekomstgerichte investeringen op het terrein van scholing, innovatie, energie, circulariteit en klimaat die allemaal gediend zijn bij snel, daadkrachtig en consistent volgehouden beleid.

De bevolking van de MRA groeide in 2025 met 18 duizend personen (0,5 procent). Kenmerkend voor het afgelopen decennium is dat deze groei per saldo het gevolg is van de groei van het aantal buitenlandse ingezetenen. Daar tegenover staan verhuisbewegingen van Nederlandse ingezetenen die per saldo verhuizen naar regio's buiten de MRA, wat de groei van de bevolking van de MRA juist dempt. De hoge huizenprijzen in combinatie met toegenomen mogelijkheden om (enkele dagen per week) thuis te werken dragen hieraan bij. Voor de MRA als geheel is de inkomende pendel sinds 2019 afgenomen, en voor Amsterdam juist toegenomen. De uitgaande pendel is toegenomen, zowel voor Amsterdam als voor de MRA als geheel. Het laat zien dat de MRA nog steeds een unieke combinatie biedt van aantrekkelijkheid als zowel woon- als werkregio. Wel vormt de betaalbaarheid van woningen in toenemende mate een probleem voor mensen zonder hoge inkomens of vermogens.

De krapte op de arbeidsmarkt is structureel groot. De participatiegraad is met 77,6 procent van de potentiële beroepsbevolking in de MRA en zelfs 78,3 procent in Amsterdam, historisch hoog en hoger dan landelijk (76,2 procent). De werkloosheid is in 2025 marginaal opgelopen (van 4,1 naar 4,2 procent), maar nog steeds zeer laag. Opvallend is dat de werkloosheid juist toenam onder hbo/wo-opgeleiden. Reden hiervoor is een sterkere toename van het aanbod dan van de vraag. Voor mbo-opgeleiden zien we een relatief gunstige ontwikkeling van de werkloosheid die samenhangt met een toenemende vraag naar middelbaar opgeleid personeel en een afnemend aanbod. Ook voor de komende jaren is de verwachting dat de krapte zal aanhouden. De belangrijkste oorzaak hiervan is de vergrijzing, die de komende jaren zal versnellen en naar verwachting rond 2040 zal pieken om vervolgens tot 2070 stabiel hoog te blijven. Nog grotere toename van de arbeidsparticipatie of een nog verdere verlaging van werkloosheid is niet realistisch. Mogelijk zit er nog enige ruimte in het aantal gewerkte uren dat in internationaal perspectief relatief laag is. Daarbij moet wel worden bedacht dat deze deels ook samenhangt met de hoge arbeidsparticipatie van vrouwen die relatief veel in deeltijd werken en met cultureel bepaalde voorkeuren voor de werk-privé balans. Oplossingen voor de arbeidsmarktkrapte zullen daarom vooral gezocht moeten worden in het vergroten van de arbeidsproductiviteit.

Economische structuur en concurrentiekracht

De concurrentiekracht van de MRA is relatief sterk, maar staat onder druk – evenals die van Nederland en de Europese Unie (zie de recente bijdragen van Enrico Letta, Mario Draghi en Peter Wennink). De specifieke sectorstructuur van de MRA draagt echter nog altijd bij aan de relatief gunstige economische groei. De regio is sterk in kennisintensieve diensten die internationaal werken en veel onderlinge vraag naar diensten creëren. Daarnaast groeien sectoren binnen de MRA gemiddeld sneller dan dezelfde sectoren elders in Nederland. Dit wijst op een gunstig vestigingsklimaat, met voordelen door nabijheid van bedrijven, kennis en arbeidsaanbod. Tegelijk staan enkele voorwaarden voor verdere groei onder druk, zoals personeel, beschikbare ruimte, bereikbaarheid en de kwaliteit van de leefomgeving.

Door de geschiedenis heen is economische ontwikkeling altijd een proces geweest van creatieve destructie: ooit succesvolle bedrijven verdwijnen en nieuwe bedrijven komen op. Tegen die achtergrond valt het op dat zowel nationaal als in de regio er de afgelopen jaren zeer weinig faillissementen hebben plaatsgevonden. De groei van het aantal bedrijfsvestigingen is vooral groot in kennisintensieve en dienstensectoren. Daar staat een daling in de Financiële diensten,

Groothandel, Bouw, Energie, water en afval en Landbouw tegenover. De relatief beperkte bedrijvendynamiek (en daarmee gepaard gaande instandhouding van weinig succesvolle activiteiten en beperkte vernieuwing door creatieve destructie) is één van de mogelijke verklaringen voor de dalende arbeidsproductiviteitsgroei (naast de relatief geringe investeringen in scholing en innovatie).

In 2024 zien we in de MRA een beperkte groei van de arbeidsproductiviteit van 0,3 procent, na een daling van 1,9 procent in 2023. Om deze groei in perspectief te plaatsen: lange tijd was in de macro-economische literatuur de gedachte dat op de lange termijn de arbeidsproductiviteit gemiddeld met zo'n twee procent per jaar zou groeien. Wereldwijd staat de productiviteitsgroei onder druk, waarbij Europa met name de afgelopen decennia ongunstig afsteekt ten opzichte van de Verenigde Staten, en Nederland op haar beurt ongunstig afsteekt ten opzichte van Noord-West Europa. De in vergelijking met Nederland nog relatief gunstige arbeidsproductiviteitsgroei in de MRA zit vooral in enkele zakelijke en meer kapitaalintensieve sectoren. Maar in verschillende andere grote sectoren daalt de arbeidsproductiviteit, zoals Financiële diensten, Bouw, Horeca, Onroerend goed en Overheid. In combinatie met krapte op de arbeidsmarkt zet de vertragende arbeidsproductiviteitsgroei druk op het toekomstige groeipotentieel van de regio. Een inzet op toekomstige brede welvaart vraagt daarom om structureel investeren in technologische en sociale innovatie en Leven Lang Ontwikkelen om de wendbaarheid, weerbaarheid en vernieuwing van de regio op peil te houden.

De energietransitie is in de MRA in volle gang. Het energiegebruik in de MRA is sinds 2015 in de meeste sectoren afgenomen, met name in de Industrie, Landbouw, Zorg, Overheid, Financiële diensten en Onroerend goed. De Industrie blijft met afstand de grootste energiegebruiker in de regio. De sector Informatie en communicatie is een steeds grotere energiegebruiker binnen de MRA. Dit wordt met name verklaard door het grote beslag dat datacenters doen op de energievraag en ruimte in de regio. We zien hier een van de grote dilemma's waar de regio zich voor ziet gesteld. De datacenters vervullen een belangrijke rol in de digitale transitie, maar leggen ook een fors beslag op schaarse middelen. De komende jaren zal dit – zolang het probleem van netcongestie nog niet is opgelost – een blijvend dilemma vormen waarbij woningbouw, datacenters en industrie zullen blijven concurreren om schaarse hulpbronnen. Overigens hoeven niet al deze activiteiten in de regio

of Nederland plaats te vinden. Mede in het streven naar Europese strategische autonomie is coördinatie en afstemming op zowel nationaal als Europees niveau van keuzes waar ruimte te bieden voor strategisch relevante sectoren van groot belang.

Naast een krappe arbeidsmarkt en de hiervoor genoemde problemen met energievoorziening en netcongestie is ook gebrek aan ruimte voor de MRA een steeds meer knellende factor. Waar in Nederland gemiddeld ongeveer 11 procent van het beschikbare land bebouwd is, is dit in de MRA bijna 25 procent (en zelfs meer dan 45 procent in Amsterdam). Het percentage bos en natuurlijk terrein is ongeveer vergelijkbaar met het landelijk gemiddelde (wat gegeven de hoge bevolkingsdichtheid wel een grote druk op de schaarse natuur zet). Het grote verschil tussen de MRA en Nederland in de beschikbare ruimte voor verdere ontwikkeling is met name gelegen in de omvang van het agrarisch gebied. In de MRA beslaat dat ongeveer 30 procent ten opzichte van 55 procent in Nederland. Voor verdere economische groei ligt de keuze voor bedrijvigheid die een beperkt beslag legt op arbeid en fysieke ruimte voor de hand, naast samenwerking met andere regio's binnen Nederland en Europa waar die ruimte meer beschikbaar is.

Ontwikkelingen in deelregio's

Het aandeel van de MRA in de Nederlandse economie, werkgelegenheid en bevolking is de afgelopen decennia gestaag toegenomen. Het tempo van economische- en bevolkingsgroei in de MRA ligt overigens steeds dicht bij het landelijk gemiddelde, wat erop lijkt te wijzen dat er steeds beperktere 'ruimte voor groei' is in de MRA. Binnen de MRA kenden Amsterdam, Amstelland-Meerlanden en Almere-Lelystad lange tijd de sterkste groei. Opvallend is dat in 2025 bijna alle deelregio's een ongeveer gelijk groeitempo kenden, dicht bij het gemiddelde van 1,8 procent in de MRA. Alleen de groei in Zaanstreek-Waterland lag hier met 3,3 procent ruim boven. In Gooi en Vechtstreek bleef de groei juist achter.

De deelregio's verschillen sterk op het punt van de inkomensverdeling. Waar Amsterdam een sterk gepolariseerde verdeling kent met zowel relatief veel rijken als armen worden Almere-Lelystad, IJmond en Zaanstreek-Waterland juist gekenmerkt door een verdeling met relatief veel middeninkomens. De deelregio's Amstelland-Meerlanden, Gooi en Vechtstreek en Zuid-Kennemerland kennen veel rijken en weinig armen. De positieve koopkrachtontwikkeling van het laatste decennium heeft zich lange tijd vertaald in een daling van de armoede.

Sinds 2022 stijgt in de MRA en met name in Amsterdam het aandeel huishoudens met een huishoudinkomen onder de armoedegrens. Dat is mogelijk mede het resultaat van het afbouwen van coronasteunmaatregelen, die tussen 2021 en 2022 juist zorgden voor een sterke daling van de armoede, maar zeker ook van een sterke stijging van energieprijzen na 2022. Daardoor is het aantal huishoudens in de MRA dat leeft in energiearmoede gestegen naar 69 duizend huishoudens (6,6 procent van het totale aantal huishoudens). Veruit het grootste deel hiervan woont in Amsterdam.

Evenals de bevolking is ook de woningvoorraad in de MRA tussen 2016 en 2025 sterker gegroeid dan landelijk. Vooral het aandeel niet-corporatiehuurwoningen is in deze periode sterk gestegen, met een piek in 2023, maar met recent juist een daling in 2025. Daarnaast is ook het aantal koopwoningen gegroeid. De groei van de woningvoorraad gaat sneller dan de groei van de bevolking, maar omdat huishoudens steeds kleiner worden, neemt de krapte op de woningmarkt toch toe en blijft de prijs van koopwoningen stijgen. Die prijsstijging is daarnaast het gevolg van hoge groei van grondprijzen, met name in het centrum van de MRA, die wijzen op de grote aantrekkelijkheid van de regio als plek om te willen wonen. Overigens zien we de prijsstijging in 2025 in de MRA relatief ten opzichte van Nederland wel wat afvlakken.

Blik op de toekomst

In 2019 poneerden we de deels prikkelend bedoelde stelling dat de MRA zich op een kantelpunt bevond. Nu de pandemie voor velen voelt als iets dat we ver achter ons hebben gelaten, zien we hardnekkige aanwijzingen dat de ontwikkeling in de MRA inderdaad tegen grenzen aanloopt van beperkte ruimte, energie en arbeid. Desondanks blijft de uitgangspositie van de MRA sterk. Maar om de brede welvaart voor de toekomst veilig te stellen, zijn fundamentele en deels ook schurende keuzes onvermijdelijk. Dat betekent deels los durven laten wat de regio in het verleden krachtig heeft gemaakt. Maar het vergt ook blijven investeren in kennis, innovatie en infrastructuur. In belangrijke mate is de regio daarvoor uiteraard afhankelijk van Den Haag en Europa. Maar de regio is niet geheel onmachtig, ook niet op deze terreinen. Woningmarktbeleid is in belangrijke mate een regionale bevoegdheid. En ook op het gebied van Leven Lang Ontwikkelen is de regio aan zet. Gegeven de zorgen over de Haagse overheidsfinanciën verdient het aanbeveling om tot een versterking van de lokale belastinggrondslag te komen. En ook de houding van nieuwe bestuurders kan een verschil maken.

De kracht van de regio zit in haar unieke verscheidenheid. Regionale coördinatie en afstemming zijn behulpzaam om de verscheidenheid te versterken en te benutten. Dat vergt een houding van geven en nemen. Jan Tinbergen stelde eens dat van herverdelen de winst komt. Parafraserend zou een passende slogan voor deze editie van de Economische Verkenning zijn: 'Van investeren in verscheidenheid komt de brede welvaart'. Gemeenten zijn simpelweg te klein om met elkaar in beleidsconcurrentie te treden. Juist in tijden waar ruimte en menskracht schaars is, is coördinatie en slim verdelen van de schaarse beschikbare middelen een sleutel tot toekomstig succes. Alleen met een goede samenwerking binnen de regio en vanuit de regio met de rijksoverheid en Europa zijn de grote transities het hoofd te bieden. Deze transities dulden eigenlijk geen uitstel. Met elke dag vertraging komt de toekomstige welvaart verder onder druk te staan en worden rekeningen niet alleen doorgeschoven naar toekomstige generaties, maar ook nog eens met meerkosten van uitstel.